

- вибір джерел інформації та суб'єктів, від яких доцільно отримати свідчення щодо обстановки в сім'ї, технології проведення вивчення сім'ї у цілому та тих проблем, які можуть бути вирішені у процесі знайомства з нею;
- пошук шляхів закріплення позитивних тенденцій взаємодії із сім'єю на майбутнє.

Цей аспект має спиратись на ґрунтовну психологічну підготовку фахівців.

І на завершення, слід виділити проблему визначення прав і обов'язків тих, хто вивчає криміногенно неблагополучні сім'ї. Це стосується як працівників органів опіки і кримінальної поліції у справах неповнолітніх, так і майбутніх фахівців з соціальної роботи. Повинні бути чітко сформульовані права щодо звернення по допомогу до правоохоронних органів, вимог надання відповідної інформації установами освіти, підприємствами, соціальними службами, отримання захисту і охорони при здійсненні своїх діагностичних функцій.

УДК 159.9

Ревасевич І. С.

к. психол. н., доцент кафедри
психології та соціальної роботи ЮФ
ТНЕУ

Ревасевич В. М.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ ОСОБИСТОСТІ ЯК АДАПТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ПОДОЛАННЯ ДЕЗОРГАНІЗАЦІЇ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Прискорена інформатизація та комп'ютеризація всіх сфер суспільного виробництва стала поштовхом для актуалізації проблематики психологічного захисту людини. М. Макклюен у своїх дослідженнях характеризує інформаційне суспільство як епоху «інформаційного індивіда» в умовах перемоги електронної (аудіовізуальної) комунікації, що підвищує інтелектуальні здібності і творчий характер особистості [6]. Водночас у електронному просторі змінюються поведінкові стандарти та ціннісні орієнтації особистості. При цьому людина може навіть не помічати і не усвідомлювати деструктивного інформаційно-психологічного впливу маніпулятивного чи агресивного характеру на власну поведінку. Тому головне завдання сучасної держави – гарантування особі інформаційно-психологічної безпеки, котру розглядають як «стан захищеності її психіки від негативного впливу, що здійснюється шляхом упровадження деструктивної інформації у свідомість і (або) у підсвідомість людини та призводить до неадекватного сприйняття нею дійсності» [1]. Реакція суб'єкта на ситуацію загрози здоров'ю чи усталеній життєдіяльності, на думку українського психолога А. В. Фурмана, актуалізує роботу механізмів психологічного захисту, максимально викликає до життя внутрішні резерви психологічного опору зрілої особистості навколишньому світу [9].

Термін «психологічний захист» вперше ввів у науковий обіг австрійський психолог З. Фройд. На сьогодні у психологічному дискурсі концепція психологічного захисту постає одним із важливих внесків

психоаналізу в теорію психологічної адаптації. У сучасному інформаційному суспільстві люди перебувають під постійним впливом зовнішнього психічного тиску стресогенного довкілля. Задіяння механізмів психологічного захисту сприяє зниженню потенціалу емоційного напруження, яке може спричинити психічну травму. Психологічний захист несвідомо застосовується індивідом не лише за надзвичайних обставин, а й у повсякденному житті. Тому він є постійним механізмом адаптації людської психіки до загрозового оточення. У межах психодинамічної теорії Зигмунда Фрейда адаптація визначається як «результат, що виявляється в гомеостатичній рівновазі особистості з вимогами оточення (середовища)» [4]. Це тлумачення даного терміна спирається на уявлення автора про три підсистеми психічної сфери особи: Id (Воно), Ego(Я), Super-Ego (Над-Я). Нагадаємо, що Id містить інстинкти, Ego – раціональні пізнавальні процеси особистості, а Super-Ego – систему моралі. Як зауважує фундатор психоаналізу, основним завданням Ego є самозбереження, яке забезпечується через «усвідомлення зовнішніх стимулів, накопичення (у пам'яті) досвіду, уникнення надмірних збудників (через втечу), пристосування до помірних стимулів (адаптація), і, насамкінець, уміння здійснювати потрібні зміни у зовнішньому світі собі на користь (через діяльність)» [3, 81]. Ego, крім того, являє собою своєрідний орган особистості, котрий використовує психічну енергію на створення внутрішньої гармонії індивіда в такий спосіб, щоб легко й ефективно здійснювалася взаємодія Ego із середовищем, забезпечуючи тим самим плідну роботу адаптивної функції суб'єкта.

Іншим аспектом згаданої проблеми у творчості З. Фрейда є думка про те, що люди постійно знаходяться у стані безперервного конфлікту, витoki якого перебувають в іншій, більш широкій сфері психічного життя – у неусвідомлених сексуальних та агресивних стимулах [5; 8; 10]. Даний конфлікт розглядається як наслідок невідповідності потреб особистості обмежувальним вимогам соціального середовища. Він «викликається вимушеною відмовою, коли позбавлене задоволення лібідо змушене шукати інші об'єкти і шляхи» [8, 223]. Результат конфлікту – актуалізація стану особистісної тривоги, й відтак функціональна дія Ego, покликання якої «полягає в тому, щоб не тільки попередити людину про загрозу, що насувається, а й гідно зустріти чи уникнути її. Тривога як така дає змогу особистості реагувати у загрозових ситуаціях адаптивним способом» [10, 127]. Переживаючи тривогу і порушення внутрішнього гомеостазу, Ego мобілізує особисті ресурси, тобто захисні механізми, кінцева мета яких – досягнення задоволення. Водночас зауважимо: у реальному житті люди рідко використовують який-небудь єдиний механізм психологічного захисту. Переважно вони неусвідомлено вдаються до різних захисних реакцій для послаблення тривоги чи розв'язання власного конфлікту.

Теоретико-критичний аналіз чималої кількості напрацювань вітчизняних і зарубіжних науковців засвідчив, що у науковому середовищі існує розмаїття варіантів розкриття сутнісного змісту поняття «психологічний захист» і водночас спостерігається неоднозначність думок про те, скільки ж механізмів захисту задіює людина. Наприклад, в монографії Анни Фрейд описано 15 механізмів захисту; Колеман Ж. С., автор підручника з патопсихології, пропонує список з 17 захисних механізмів; у словнику-довіднику з психіатрії подано 23 механізми захисту [7].

Примітно, що багато мислителів одностайні у думці про те, що, *психологічний захист* – це: а) спроба людини змінити чи модифікувати загрозові хвилювання (переживання) шляхом їх заперечення, внутрішнього неприйняття, спотворення, реінтерпретації; б) система регуляційних механізмів, які спрямовані на ліквідацію або зменшення до мінімуму негативних, травмуючих, дистресогенних переживань, котрі спричинені внутрішніми чи зовнішніми конфліктами, межовими ситуаціями, психоафектними станами тривоги та дискомфорту [9].

Психологи довели, що найбільш поширені і важливі механізми психологічного захисту можуть бути представлені у вигляді декількох груп: першу групу складають захисні механізми, які об'єднують відсутність переробки змісту того, що піддається витісненню, придушенню, блокуванню або запереченню; друга група механізмів психологічного захисту пов'язана з перетворенням змісту думок, почуттів, поведінки хворого; третю групу способів психологічного захисту складають механізми розрядки негативного емоційного напруження; до четвертої групи можуть бути віднесені механізми психологічного захисту маніпулятивного типу [2].

Таким чином, усі захисні механізми мають дві загальні характеристики: по-перше, вони діють на неусвідомлюваному рівні і тому є засобами самообману; по-друге, вони викривляють, заперечують, трансформують або фальсифікують сприйняття реальності, щоб зробити тривогу менш загрозовою для індивіда.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гавришак Л. Інформаційно-психологічна безпека особистості у сучасному світі [Електронний ресурс] / Любов Гавришак // Проблеми гуманітарних наук. Серія: Психологія. – 2012. – Вип. 29. – С. 100-110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_ps_2012_29_9
2. Михальська Ю. А. Особливості механізмів психологічного захисту особистості [Електронний ресурс] / Ю. А. Михальська, С. О. Ренке // Проблеми сучасної психології. – 2015. – Вип. 30. – С. 417-427. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2015_30_37
3. Психология личности: В 2-х т. Хрестоматия. – Самара: БАХРАХ– М, 2000. – Т. 1. – 544 с.
4. Реан А.А. Психология изучения личности: Учебное пособие / А.А. Реан. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1999. – 288 с.
5. Ревасевич І. С. Психологічна структура і динаміка особистісної адаптованості учнів загальноосвітніх шкіл: дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.07 / Ревасевич Ірина Степанівна. – Івано-Франківськ, 2007. – 234 с.
6. Рябека О. Фантом планетарної особистості: структура потреб, напрям і динаміка їх розвитку / Олександр Рябека // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філософія. – 2014. – Вип. 16. – С. 7-12.
7. Тітаренко Д. С. Захисні механізми психіки людини [Електронний ресурс] / Д.С.Тітаренко. – Режим доступу: <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol6/022.pdf>
8. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции / З. Фрейд. – М.: Наука, 1989. – 456 с.

9. Фурман А. В. Психодіагностика особистісної адаптованості / А. В. Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 197 с.
10. Хьелл Л., Зиглер Д. Теорії личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер, 2000. – 608 с.

УДК 377.35

Ребуха Л. З.

к.психол.н., доцен, доцент кафедри
психології та соціальної роботи ЮФ
ТНЕУ

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні соціальну роботу можна розглядати як професійну, так і громадську діяльність державних, громадських, приватних організацій, фахівців і активістів, спрямовану на вирішення соціальних проблем індивідів та груп. Поняття «соціальна робота» трактується саме як професійна діяльність, котра здатна допомогти клієнту визначити особистісні, соціальні і ситуативні проблеми, що впливають на них, а також долати їх за допомогою підтримки, захисту, корекції та реабілітації [1, 12–16].

Сучасна психологія розглядає діяльність людини як систему, включену в систему відносин суспільства. «Поза цих відносин, – пише А.Н. Леонтєв, – людська діяльність взагалі не існує. Однак, якщо існує, то реалізовується в практиці конкретних людей». [3, 82–83]

Для професії соціального працівника характерні спеціальні знання, уміння і практичні навички, котрі набуваються ними у результаті загальної та спеціальної підготовки і досвіду роботи. Є.І. Холостова зазначає, що професійна соціальна діяльність, мета якої полягає в підтримці життєзабезпечення і соціального функціонування особистості, є простором здійснення соціальної роботи [4, 50–59].

Ефективність соціальної роботи, яка визначається відповідністю результату діяльності поставленим цілям, залежить від сутнісних характеристик молодого спеціаліста, а саме від його професіоналізму, професійної компетентності та особистісних якостей. Професіоналізм вчені розглядають як високий, стійкий рівень знань, умінь, норм і навичок, що дозволяють досягти максимальної ефективності в професійній діяльності. А.А. Бодалев вважає, що це не тільки яскравий розвиток здібностей, а й глибокі та широкі фундаментальні знання у тій сфері діяльності, в якій цей професіоналізм проявляється, а також нестандартне володіння вміннями, які необхідні для успішного виконання цієї діяльності [7].

Професійні компетенції слугують деякими внутрішніми, потенційними та прихованими новоутвореннями, котрі проявляються у знаннях, уявленнях, алгоритмах дій, системі цінностей майбутнього спеціаліста. Ці новоутворення є інтегральними, оскільки включають мотиваційно-ціннісній, інтеграційно-когнітивній, предметно-діяльнісній і соціальній компоненти та визначають готовність студента-випускника, майбутнього соціального